

ELS GEGANTS

L'actual comparsa de gegants municipals té els seus orígens al segle XIX. Però la presència de gegants a les festivitats de Lleida és anterior. Avui per avui, les referències més antigues que en tenim daten dels segles XVII i XVIII, concretament dels anys 1637 i 1702. Aquests primers gegants probablement no eren municipals. Sabem que al segle XVIII, per exemple, la parròquia de Sant Joan o el gremi d'espardenyers tenien parelles de gegants que participaven a les festes i celebracions de la ciutat. No és fins a la dècada de 1830 que apareixen les primeres informacions que fan referència a una comparsa municipal de gegants. No sabem quants n'hi havia (podem suposar que una única parella) ni quin aspecte tenien. En tot cas, segons les notícies disponibles, aquests primers gegants haurien estat substituïts per una nova parella construïda l'any 1840, que és justament la més antiga de la nostra comparsa actual. A partir d'aquesta primera parella s'anaren incorporant les altres al llarg de la segona meitat del segle XX.

Cronograma

1840 Es construeixen els que són els actuals gegants romans, atribuïts a l'escultor Ramon Corcelles. Inicialment tindrien l'aparença de turcs o "gegants moros".

1898 Es canvia la imatge dels gegants i se'ls vesteix de reis cristians.

1906 Novament els gegants de Corcelles canvien l'aparença i adopten la de faraons egipcis.

1924 Els antics gegants canvien de nou i prenen l'aspecte de patricis romans, que és el que han conservat fins a l'actualitat.

[1943] - [1946] Dos nous gegants, amb aparença de japonesos, s'incorporen a la comparsa municipal. Popularment seran coneguts com els "xinos".

1949 S'inicia l'arribada d'un seguit de nous gegants a la ciutat, al primer dels quals se'l bateja com Jaume I.

1950 Es presenta la que serà parella de Jaume I, Elionor de Castella.

1951 Aquest any arriben dos nous gegants a la ciutat. La primera fou la gegantona Violant.

1951 Un dia després de l'estrena de la gegantona, la comparsa s'amplia amb el gegant Moro.

1952 La companya del gegant Moro s'incorpora a la comparsa amb el nom de Donya Zobeida.

1958 El gegantó Berenguer s'integra com a nova parella de la gegantona Violant.

1995 La darrera incorporació de gegants, que tanca la configuració de l'actual comparsa municipal de gegants.

Altres Gegants

A banda dels anteriors, la comparsa municipal de gegants de Lleida ha tingut altres integrants, que ja sigui perquè no ens han arribat fins als nostres dies, ja sigui per la seva manca de coherència artística o estètica amb tot el conjunt o bé perquè no han

acabat de quallar entre la ciutadania, no formen part avui dia del con junt geganter de la ciutat. Entre aquests hi ha els gegants anteriors a 1840, que no s'han conservat, també els que representaven *don* Quixot i Dulcinea, adquirits l'any 1977, o la geganta amb la qual es pretenen simbolitzar els Drets Humans, adquirida l'any 1998.

(CARTELES GEGANTS)

Romans

Marc Antoni

Cleopatra

Data estrena: 24 de juny de 1840

Constructor: Ramon Corcelles (atribuït)

Aquest gegants han tingut quatre aparences diferents, primer la de turcs o moros, després la de reis, posteriorment la de faraons i finalment la de romans.

Xinesos

Xino

Xina

Data estrena: [1943]-[1946]

Constructor: Gegants d'El Ingenio en l'època en què els principals escultors eren Lambert Escaler, Lluís Sabadell i Domènech Umbert

Juntament amb els romans i els faraons, representen personatges poc freqüents dins de la iconografia gegantera del nostre país.

Segons la revista Ciudad (Quaderns IV i V – 1950), els gegants Xinesos s'haurien creat en record dels gegants Xinets de la Santa Infància, desapareguts a la Guerra Civil.

Reis

Jaume I

Elionor

Data estrena: 10 de maig de 1949 i 10 de maig de 1950

Constructor: Gegants d'El Ingenio en l'època en què els principals escultors eren Lambert Escaler, Lluís Sabadell i Domènech Umbert

Ambdós arriben com a donacions a la ciutat, el primer com a regal del governador civil i la segona obsequi d'uns lleidatans que volgueren mantenir-se en l'anonimat.

Moros

"Moro"

Doña Zobeida

Data estrena: 10 de maig de 1951 i 10 de maig de 1952

Constructor: Gegants d'El Ingenio en l'època en què els principals escultors eren Lambert Escaler, Lluís Sabadell i Domènech Umbert

Igual que els reis, els moros també foren un regal a la ciutat dels governadors civils d'aquells anys. El gegant moro, a diferència de la seva companya, mai no ha tingut un nom propi personalitzat.

Gegantons

Berenguer

Violant

Data estrena: 5 d'octubre de 1958 i 9 de maig de 1951

Constructor: Gegants d'El Ingenio en l'època en què els principals escultors eren Lambert Escaler, Lluís Sabadell i Domènec Umbert

La gegantona Violant, que s'incorporà uns anys abans que el seu company, no tenia parella, i durant aquests anys fins a l'arribada del gegantó Berenguer desfilava entremig de Jaume I i Elionor, simulant ésser-ne filla.

Faraons

"faraons" o "egipcis"

Data estrena: 10 de maig de 1995

Constructor: Agustí Serrano i Víctor Echarri (taller El Ingenio)

Aquests dos gegants es feren amb la intenció de recuperar els gegants faraons que Lleida havia tingut entre 1906 i 1924. Inicialment el gegant portava barba, però en la darrera restauració fou retirada, ja que es va considerar que la figura guanyava en estètica i caracterització.

EL MARRACO

L'origen

L'origen del Marraco, cal situar-lo en un ésser fantàstic i malèvol, recurs dels adults per espantar les criatures. Cridar el marraco amb aquesta finalitat no és un fet exclusiu de Lleida, sinó que també se'l cridava així al Maestrat i a Menorca amb la variant *marreco*, quan volien fer por als petits. Invocar el Marraco en territoris de parla catalana seria com invocar el *coco* en territoris de parla castellana.

En el marc d'un procés de revitalització festiu més ampli, el 1906 es dugué a terme la reforma dels gegants faraons i el 1908 es crearen nous elements festius per revitalitzar i fer més lluït el seguici del Pregó, el 1907, un grup de lleidatans, encapçalats des de l'Ajuntament pel tinent d'alcalde republicà, Manuel Soldevila i Carrera, decidiren de donar forma corpòria a aquell ésser fantàstic. Així va néixer el Marraco.

1907-1912 /1915

El primer Marraco fou construït amb serioses dificultats. Inicialment anava muntat sobre un carro de difunts i estava fet amb una carcassa de fusta inicialment recoberta d'escaiola. Una tronada el va desfer cinc dies abans de la Festa Major i finalment se li recobrí el cos amb paper d'estrassa. Es presentà el dia 10 de maig a l'inici del Pregó.

Aquest Marraco sortí ininterrompudament fins el 1912 i reaparegué per darrer cop el 1915, tot i que des d'aleshores sempre hi hagué veus que en reclamaren la seva reparació, com la del regidor Costa, que al ple municipal la reclamà per la Festa Major del 1932.

1941-1955

El 1941 reaparegué el Marraco, fruit de l'encàrrec de la *Comision de Fiestas, Ferias y Mercados* al taller barceloní d'A. Domènech, artesà especialista en imatgeria i carrosses festives. El cos fou emmotllat amb guix sobre tela metàl·lica i muntat sobre el xassís d'un antic camió. Costà 6.152,35 pessetes.

Aquest Marraco, com l'anterior, era arrossegat per un grup d'homes a qui l'Ajuntament gratificava. També l'unia amb l'anterior Marraco el fet que ambdós tenien la funció principal d'empassar-se els nens i les nenes per la boca i expulsar-los per la cua, que funcionava com un tobogan. En sortir, se'ls donava una llaminadura.

El 1955 fou la darrera vegada que aquest Marraco sortí al carrer. L'any següent la comissió de festes el suprimí ateses les dificultats de mobilitat que tenia i l'alt cost que suposava treure'l. Ara bé, el compromís de la comissió era fer-ne un de nou al més aviat possible.

1957 –1992

Conseqüència d'aquest compromís es plantejà com s'havia de fer el nou Marraco, amb rodes, o *amb potes*, a l'estil de les bèsties festives catalanes. Fruit d'una enquesta que es realitzà i de la voluntat modernitzadora, s'acabà motoritzant, muntant-lo sobre un xassís d'automòbil i fent que el cap i el coll fossin mòbils, i se li il·luminessin els ulls i que fos més gran que l'anterior. El nou Marraco, que perdria definitivament la seva característica principal, la d'empassar-se els infants, fou construït sota la direcció de l'arquitecte municipal Lluís Domènech i Torres. Es presentà el 14 de maig de 1957.

La seva estrena fou un acte sonat. A les 18h del dia 14 sortí la rua que havia d'alliberar la bèstia, suposadament capturada a la "Serra del Pinell" per un paleontòleg birmà, formada per bandes de música, motoristes del Moto Club i Vespa Club, gegants, bastonets, capgrossos, els exploradors que el capturaren i una corrua de feres del *Circo Italiano*, que aquells dies feia estada a la ciutat.. El Marraco es deslliurà de les cadenes a la plaça Sant Joan emetent un bramul esfereïdor, enmig del so de les bandes i de pirotècnia.

El nou Marraco estaria en actiu fins el 1992, encara que el 1982 i degut a les riuades d'aquell any, calgué refer-lo gairebé íntegrament, feina que dugué a terme Josep *Pepin* Cano.

1993

El Marraco que coneixem avui en dia és fruit d'una renovació de l'element insigne del bestiari lleidatà que es realitzà el 1993. Joan Miró, qui també ha treballat en moltes d'altres peces de la imatgeria festiva lleidatana com els gegants, capgrossos i cavallets, canvià el seu cos de guix, tela metàl·lica i fusta per una rèplica de fibra de vidre.

A dia d'avui el Marraco és ben viu i, se'ns dubte, ha esdevingut una de les icones de la festa lleidatana i si d'una banda encara pot ser l'element misteriós que ens ajuda a fer que els nens i les nenes de Lleida siguin obedients, també, per a ells, representa un

pas simbòlic que s'estan fent grans, amb el lliurament dels xumets quan aquesta bèstia gegantina apareix als carrers de Lleida per Festa Major.

ESCALA

Els Marraquets

Data d'estrena: 1 d'octubre de 2005

Constructors: La Xamba: Sergi Herrera i Agustí Ortega

Amb la voluntat de crear unes bèsties de foc a la ciutat, l'any 2005 s'estrenaren els Marraquets. Fou en el marc de la Vllla. Gran Nit de Foc de les Festes de la Tardor d'aquell any. Nasqueren de dos ous gegantins, que havia estat incubant el Marraco.

Els Marraquets són un capgrossos, a imatge del Marraco, que incorporen una cua. Tant en el cap com en aquesta cua és on hi podem veure els punts per col·locar els artificis pirotècnics.

PLANTA BAIXA

FESTA MAJOR DE LLEIDA

Lleida celebra la seva Festa Major el dia 11 de maig, en honor al patró de la ciutat, Sant Anastasi. Aquesta festa fou instituïda el 9 de maig de 1627, dia en què es votà a la Seu Vella, mitjançant jurament solemne efectuat pel Capítol de la catedral i pels Paers, de celebrar festa el dia 11 de maig en honor a Sant Anastasi, fill, patró i protector de la ciutat. La Festa Major de Lleida nasqué, doncs, l'any 1627. Aquell primer any la celebració se solemnitzà amb diversos actes, entre els dies 10 i 12 de maig, tant de tipus cívic com religiós, en honor al patró: una crida o pregó per anunciar la festa, l'ofici matinal i la processó del sant la tarda del dia 11, els focs artificials i altres. Alguns d'aquests actes encara se celebren avui dia.

Inicialment aquesta era una de les diverses festes votades que hi havia a la ciutat de Lleida (com ho eren, per exemple, les de Sant Sebastià, la Nativitat de Maria, Santa Cecília, la Puríssima Concepció, etc.).

És a llarg del segle XVIII que la festa de Sant Anastasi pren el caire de *Festa Major* de Lleida, destacada per sobre de les altres, fins al punt de desaparèixer-ne algunes al llarg del segle XIX o almenys de minvar-ne la celebració cívica i popular.

La festa contemporània, tal i com l'entenem actualment, es desenvolupa al darrer terç del segle XIX, quan l'Ajuntament, primer de manera vacil·lant i després ja de forma més decidida, es fa càrrec de tots els actes del programa de la festa. És en aquest moment quan es comencen a editar els programes i cartells que l'anuncien. Fins aleshores, tot i que l'Ajuntament podia assumir l'organització d'alguns actes, (sobretot els més protocol·laris i cerimonials), d'altres eren organitzats per diverses institucions i entitats ciutadanes com les parròquies, els gremis o les associacions de tipus cívic, i alguns fins i tot tenien un cert caràcter privat (com és el cas dels balls de societat en locals particulars).

Tot i amb això, la Festa Major de Sant Anastasi s'ha desenvolupat al llarg dels darrers segles sobre un esquelet cerimonial que s'ha mantingut prou inalterat. Aquesta esquelet el conformen dos eixos: la crida pública o Pregó que anuncia la festa pels carrers de la ciutat i els actes en honor al patró, el dia 11 de maig. En aquesta estructura festiva les comparses, els balls i els entremesos hi han tingut, des d'antuvi, un paper destacat.

BALL DE "BASTONETS"

El ball de bastons o de *bastonets*, com s'ha anomenat històricament a Lleida, és el ball festiu més arrelat i que més temps s'ha mantingut en actiu a la Festa Major. En tenim notícies des de l'any 1701 i mentre que la majoria de balls festius lleidatans desaparegueren entre finals del segle XIX i la primera meitat del segle XX, el ball de *bastonets* es mantingué, i només deixà d'actuar a partir de la dècada de 1970, per recuperar-se uns anys després. Des de la darrerria del segle XIX i durant la major part de la passada centúria, el ball fou sostingut per les institucions d'asilats de la Diputació de Lleida, en especial per la Llar de Sant Josep, i els nois acollits en aquestes institucions eren els encarregats de ballar-lo. Actualment hi dues colles a la ciutat que interpreten el ball de bastons per la Festa Major, la del Centre Cultural Lleidatà de Dansaires, que el recuperaren l'any 1992 i la colla Bastoners del Pla de l'Aigua, creada l'any 2008. Tradicionalment el ball de bastons de Lleida ha tingut tres coreografies pròpies, conegudes com *Lo Tiritiero* o *Pim-piloto*, *La Cosidoreta* i *La Pastora Galana*. Actualment, però, les colles incorporen també d'altres coreografies, que se sumen a les tres més tradicionals.

BALL DE MOROS I CRISTIANS

El Ball de Moros i Cristians de Lleida és un ball parlat. Aquesta tipologia de representacions festives es caracteritzen per l'ús de la paraula, en diàlegs o monòlegs de diversos personatges, per tal de donar forma dramàtica a algun argument o història. Són un forma de teatre popular i tradicional català festiu i de carrer, molt en voga al llarg del segle XIX. Com indica el seu nom, en aquest ball es descabdella una història d'enfrontament entre les dues religions que des de fa més d'un mil·lenni conviuen a les ribes del mar Mediterrani. Tot i això, l'argument principal del ball es veu travessat per d'altres que fins i tot poden arribar a subsumir-lo, com el de la secular lluita entre el bé i el mal o la sàtira dels quefers quotidians de l'actualitat. Els balls de moros i cristians o d'altres de similars, com els de turcs i cavallets, han estat i són prou freqüents a les festes catalanes, però actualment l'únic ball parlat de moros i cristians que podem veure és el de Lleida. Les primeres referències al nostre ball són de finals del segle XVIII i principis del XIX, i tot i que de manera força intermitent, tenim notícies de la seva actuació en la majoria de festes lleidatanes al llarg de més de cent cinquanta anys. Es representà per últim cop l'any 1945. L'any 2010, mercès a la iniciativa de l'Associació de Cultura Popular i Tradicional Aurembiaix, amb la col·laboració de diverses persones i entitats, com l'Associació de la Festa de Moros i Cristians de Lleida, es recuperà de nou el ball.

LA MOIXIGANGA

La Moixiganga de Lleida és un dels balls populars més singulars de tots els que podem trobar en terres catalanes. Es compona de cinc quadres, anomenats els *arcs*, els *plats*, la *dansa*, la *morra* i l'*enterro*. A diferència de la majoria de moixigangues catalanes que actualment es representen en algunes festes majors, la de Lleida no té cap mena de relació amb representacions de tipus religiós, i podem considerar que s'ha conservant pràcticament inalterada, almenys des de que en tenim notícies. Els quadres conformen un conjunt eclèctic que recorre a múltiples recursos espectaculars, mostrant-se unes vegades com una representació jocosa o grotesca mentre que en d'altres pot tenir un caire més solemne o greu, sense renunciar a l'espectacularitat del risc inherent a les construccions humanes. Les primeres notícies d'aquest ball daten de finals del segle XVIII i principis del XIX. La seva presència a les festivitats i celebracions lleidatanes, i entre elles la Festa Major, fou pràcticament una constant al llarg del segle XIX i primers anys del segle XX. Tot i així, les seves aparicions minvaren a partir de la dècada de 1910, i la darrera actuació s'escaigué a la Festa Major de 1946. Actualment aquest ball ha estat recuperat de la mà de l'Esbart Dansaire Sícoris – Ballet ciutat de Lleida, i des de la Festa Major de 2011 podem tornar-lo a veure pels carrers i places de la ciutat.

CAPGROSSOS

Data estrena: 26 de setembre de 1997 i maig de 1998

Constructors: Jaume Aluja (el *dimoni*), Anna Bòria (la *negra*), Solé Bosquets (la *peixatera* i el *bomber*), Cristina Colilles (el *guàrdia urbà*), Enric de Bas (el *nen*), Sergi Herrera (el *gitano* i la *pitonissa*), Joan Miró (el *xinès*, la *pubilla* i la *senyorona*) i Joan Teixidó (el *pagès*). Acabats generals de tots els capgrossos fets per Joan Miró.

Són diverses les comparses de capgrossos que ha tingut la ciutat de Lleida al llarg dels darrers dos segles. Gairebé totes han estat de propietat municipal. La gran majoria de capgrossos antics s'han fet malbé i avui en dia pràcticament no en resta cap. L'actual colla es va crear entre el 1997 i el 1998, fruit d'un taller dirigit per l'artista Joan Miró, i les figures representen alguns personatges arquetípics, juganers i divertits.

TRAMPES I PENÓ

Amb tota probabilitat les actuals *trampes* daten de l'any 1719, són les timbales més antigues de Catalunya encara en actiu. A l'Arxiu Municipal de Lleida es conserva un albarà de manament de pagament datat a 2 de juny de 1719 que acredita la construcció de tres parells de timbales, i per la factura (suggerixo: les característiques, ho dic perquè fa molt poc que s'ha parlat de albarà de pagament, si ara s'usa la paraula factura, sembla que també sigui un document comercial...) de les actuals *trampes*, és molt probable que es tracti precisament dels mateixos instruments.

Amb el nom de *trampes* es coneixen les antigues timbales que històricament, des de l'Edat Mitjana, s'han utilitzat com a instrument protocol·lari en les solemnitats i celebracions de la ciutat. Inicialment hi havia tres parelles de timbales i mai no sortien

soles, sinó que ho feien conjuntament amb un grup de trompeters, que oscil·lava entre quatre i dos trompetes. Tots plegats, timbales i trompetes, constituïen el grup de músics protocol·laris de la Paeria. A partir del segle XVIII, i de forma progressiva, el seu nombre anà minvant. Les timbales quedaren reduïdes a una única parella i els trompeters (també anomenats *clariners* o *pregoners*) desaparegueren definitivament a la segona meitat del segle XX. Alhora, la progressiva introducció a partir del segle XIX de les modernes bandes de música també va contribuir a relegar cada cop més a aquests músics a la figura de simples personatges festius. Tot i amb això, la seva funció protocol·lària s'ha preservat fins a l'actualitat dins de la Festa Major, i en concret durant el seguici del Pregó, una de les seves funcions històriques més importants.

PENÓ

Data construcció: S'estrenà el 10 de maig de 1908, i tot i algunes restauracions i retocs, és el mateix que encara surt cada Festa Major.

El Penó és un dels elements protocol·laris de la Festa Major. Encapçala el seguici del Pregó i representa l'escut de la ciutat, amb l'emblema de les tres flors de lis. El Penó destaca per la sumptuositat en la metal·listeria i també en els teixits, brodats i pedreria.

EL TIMBALER I ELS PORTATIMBALES L'HERALD I EL SIGNÍFER I EL PREGONER

Avui dia, a la Festa Major hi trobem un seguit de personatges protocol·laris que representen la Ciutat, caracteritzats amb uns vestits sumptuosos d'estil renaixentista, amb dalmàtiques, cotes i barrets emplomallats. Són el Timbaler i els portatimbales (en minúscules, aquest?), l'Herald i el Signífer i el Pregoner.

El **Timbaler** és el qui toca les *trampes*, acompanyat pels dos porta-timbales, que les subjecten i transporten perquè puguin ser tocades mentre es van desplaçant. Les *trampes* també acompanyen la corporació municipal durant l'anada a ofici i la processó de Sant Anastasi.

El **Pregoner**, que també s'acompanya de les *trampes*, és l'encarregat de llegir el ban de l'alcalde que convida tots els ciutadans a la Festa Major. Aquesta lectura té lloc durant el seguici del Pregó i en diversos punts del recorregut. Antigament aquest Pregoner era també un trompeter.

L'**Herald** i el **Signífer** són els qui porten el Penó. Antigament el Signífer, com indica el seu nom, era l'encarregat de transportar el Penó dalt d'un cavall, i l'Herald era el qui guiava el cavall. Ambdós personatges es creen per la Festa Major de 1908, amb l'objectiu de donar major lluïment al seguici del Pregó. Avui en dia, però, tots dos van caracteritzats per igual.

BALL DE CAVALLETS

Data estrena: 9 de maig de 2007 i 8 de maig de 2008.

Constructor: Joan Miró

L'actual Ball de Cavallets de Lleida arrenca de l'evolució de la comparsa de cavallets estrenada l'any 1997. Al seu torn aquesta comparsa de cavallets es recuperà com a record de l'antiga comparsa de quatre cavallets que actuà a la Festa Major de Lleida a partir de l'any 1961 i durant la dècada següent. Els cavallets de 1997 eren figures de sèrie adquirides al taller El Ingenio de Barcelona, i integraven la comparsa un total de sis cavallets. L'any 2006 es reconverteix aquesta comparsa, que fins aleshores evolucionava lliurement, en un ball amb música i coreografia pròpia. És a partir d'aquest canvi que es decideix la construcció d'uns nous cavallets originals i s'amplia el nombre de figures fins a vuit: són els actuals, aquí exposats, estrenats entre els anys 2007 i 2008. Aquests cavallets, a diferència dels anteriors, són figures exclusives de la ciutat de Lleida. A aquest nou grup de cavallets també l'acompanyà una reforma total de la caracterització i dels elements dels balladors, que a partir d'aquest moment passen a portar uns banderins amb l'escut de la ciutat.